

Olvasónapló

Az írástudó óhatatlanul odafigyel mindarra, ami magyar irodalmi kérdés és termés, s visszhang. Könyv és folyóirat, sőt a napilap is mellőzhetetlen az írástudónak, még akkor is, ha az elolvasás után kiderül, hogy egy és más nélkülözhető volt is. Az írásmű jelenléte leplező és leleplező, igazoló és irányító, tanulság és tanuskodás egyben. Aki olvasó-naplót ír, az a baj fenyegeti, hogy elhallgat valami lényegeset, vagy áradozik valami lényegtelenről, netán félreérthető jegyzeteket készít. Ezt szeretném elkerülni. Olyan könyvekről írok, olyanokat idézek, amelyek élő gondolatot, figyelemreméltó érzelmet keltettek bennem.

Krúdy Gyula

Pár évvel ezelőtt kis, de hívő olvasórétegé volt Krúdy Gyula. Most divatban van. Egymás után jelennek meg könyvei, nagy példányszámban, két művének feltűnő sikere volt német nyelvterületen. S jelennek meg a németen kívül is idegennyelvű tolmácsolásai. Elolvastam az új Szindbád-kötetet, melyet Kozocsa Sándor állított össze a teljesség igényével, Szántó Tibor bújtatta a legszebb ruhába, amelyben könyv élénk lehet. Itt sorakoznak a varázsköpenyben lejtő haláltalan gavallér törtéretei nőkről, akiket meghódított, s farképnél hagyott. Száz nő albuma, tearózsák és útszéli bogáncsok váltakoznak az elbeszélésekben, barnák és lángoló szókék, soványak és kövérek, egyik ezüsthangú kacagással, a másik néma szemrehányással. Csupa szerelmi kaland. Van olyan lány, aki egyedül maradvá véget vet életének. Ám Szindbád urat ez nem zavarja, folytatja merész kalandjait. A legtöbb nő azonban tovább lép, tanult már e férfi csalafintaságából, csak megállónak tekinti a lelketlen, elvetemült úriembert, s továbbtűnik pályáján. Szindbád ugyan az Ezeregyéjszaka keleti meséiből kelt életre, de Krúdy formálásában lányokat-asszonyokat a régi Magyarországon hódít, mint egy földrajzi gyűjteményt, főként Budapesten, tüneményes eredménnyel vidéki városkákban is, ahol nagyszá- gos úrnak hívták a kalandok készséges segédei, félmű- tünk jellegzetes alakjai, akik valószínűek is, miként Szindbád-Krúdy is az, huncut és fölényes mosollyal azonosodva a magyar Don Juan alakjával.

Don Juan, mondja az ember, mintaképként jelölve meg a spanyol lovagot, akit Mozart zenéje vont fény- koszorúba. Elavult példakép, a spanyol szerény kezdő a magyar mesterhez képest. Talán magyar Casanovának nevezzük hősünket, de Casanova is együgyű kalandornak tetszik a bonyolult magyar mellett. Krúdy Szindbádja, a nőcsábász talhatetlenje, sajátos magyar figura, visszajátszik az időben, itt kísért, mint egy zeneszó, melynek lemezét újra meg újra fölrajuk. Félre ne értessem. Erkölcsei szempontból nincs mit dicsérni a hódítás örömeit hajszólok kérlelhetetlen, s könnyelmű szoknyapeccer törtéretében. Sőt, Szindbád történeteit tulajdonképpen elszomorítóak. Egy férfi sétálgat előttünk, megbízhatatlanabb bárkinél, de kelletti magát. Csínyjeinek emlékei veszik körül, ki tartja ezt kedélyesnek, vagy férfiasnak? Hisz ez egy maszk, amely mögött nincs hite az embernek. Egy könyörtelen önző fráter. Minősülhet kópénak, fickónak, színésznek, bárminek, csak férfiúi erények hordozója nem lehet belőle.

Mégis, úgy tűnik, Szindbád esetei nem közönséges ponyvatörténetek. Látható itt valami többlet, amiért ezek a históriák tovább élnek, szövegményesek, hivo- gató fasorrá változnak, távlatot kapnak. Éppen azon az oldalon, ahol jogosan felháborodunk egy hiszékeny lány

esetén, találunk egy bekezdést, mely a történetet hirtelen összezsugorítja, s földrajzi hangzatot teremt, vagyis tájmuzsikát. Szindbád már nem nőnek hazudozik, nem költi át magát mesehősnek, aki mindenkit becsap, megilletődve körül néz, ezt mondja: „A kárpáti hőesének hangja van. Olyanféle hangja van mint a magánosan álló tornyok körül susogó éjszakai szélnek. A mély fenyeserdők, néma hegyek és beláthatatlan völgyek között mintha csöndesen aludna egy óriásasz- szony, és halkán, mélyen lélegzene álmában: így hangzik a hőesés, amely tenyéryni darabokban szakad a földre. Amikor az ajtó fel-felnyílt az országúti csár- dában, a hőesés hangja kívülről erősebben hangzott, mintha sietve vonult volna végig az országúton egy kí- sértetscsapat, és a köpenyek suhognak a lovagok vál- lain. Az ajtó most újra felnyílt, és a lovagok megál- lottak a láthatatlan szélfúvásban odakinn a fogadó előtt, és két feketeruhás lovag kiváltott a többi közül, és belépett az ajtón”. Ez Krúdy jellegzetes hangja. Or- szág és nemzet megismerése tudományos kutatások át- vétele. A nemzeti múltat nemzeti történetírás deríti fel. De ország és nemzet nemcsak levéltári adat-állapot, sem módszertani okoskodás, hanem lírai igény is, olyas- valami, ami nemcsak egyszer létezett, hanem aminek lennie kell folyvást, mint életerőnek és szépségnek. Ezt történetíró nem képes kifejezni, de kifejezheti a szép- író, aki képes egy ország érzékeltetésére adatok s év- számok nélkül.

Egy másik idézet: „A hold a veranda vadszóló levelei között Rozina arcába világított. Fehér volt és ábrándos, mint a színésznőké, midőn a kulisszák mögül az ügyelő a lámpát irányozza. Szindbád elragadtatással nézte az asszony holdfényes arcát, mert csak késő öregségében tudta meg, hogy a nők mindig látják a saját arcukat egy láthatatlan tükörben. És visszafajított, halk szavak- kal, amelyekben a nemes érzélem úgy csengett, mint a folyó felett egy távoli kis harang szava, arról beszélt Rozínának, hogy már gyermekkorra óta keresi ezt az arcot. Ifjú kora álmaiban, midőn a tanulóasztal lámpá- ját eloltotta, tündökölve ragyogott fel e női arc. Uta- zásaiban, céltalan bolyongásaiban ez az arc hívogatta, csalta maga után”. Romantika? De mennyi valóság- részlettel. Krúdy valóban romantikusnak rémlik, leírásai, hasonlatai mind realistikák. Móricz írja róla: „Szind- bád végighajózta emlékei minden folyócskáját, s oda ért vissza, ahonnan elindult”. Ez a muzsikáló próza nem Mozart-zenéhez hasonlít, hanem Bartók Fából fa- ragott királyfiának és a Csodálatos mandarinnak ideg- élesztő muzsikájához, ami indulat és emlék, a szerelmi láz zenéje, sűrítés feszül benne, az élet jelképszerűsége. Akik virágokként élnek, vagy csóksóvár mandarinként féltámadnak a halálból, olyanok, mint ez a csak honá- ban élni tudó, csak saját társadalmában lélekző Szind- bád-Krúdy, aki szerelmi emlékeit mondja el, de azzal az ürüggyel, hogy közben hazáját nagyszabású körkép- pé formálja, felejtethetetlen igazsággal és szépséggel. Krúdy és Bartók kortársak voltak, azonos időben, azonos környezetben örökölték meg az ember párkereső szenvedélyét, mindketten zenében fogalmazták, amely- ben minden gátlástalanul kifejezhető. A fa megrázkó- dik, kibújik belőle a királyfi, a mandarint hiába ölik meg, újra meg újra feltámad a vágytól; Szindbád túléli az emberek életkorát, testi vándorlása folyvást tart, mert élteti a szerelmi játék, örökké hívják a nők, akik szeretik a szép szavakat, a bővülő szózenét, a nyíló rózsát, vagy egyszerűen tetszelegnek maguknak az ön- feláldozásban. „Hazudik, mint minden élő ember” —

írja Krúdy utolsó Szindbád-története utolsó mondataként. A Bartók-muzsika s Krúdy szózenéje egyaránt arról beszél, hogy minden szimatnyi levegőben érzékenység rezeget, mint a borpincék illata. (A gyönyör zenéje ez így érkezik meg a halandókhoz az élet érdemessége, az ország elmúlt ereje. Mily kár érte.)

Lehet, hogy Krúdy nevetett magában, mikor száz nőjét megírta a Szindbád-mesékben, hogy följük és mögük felrajzolta reneszánszmagasságban s a harangvirágok kékségében a régi Magyarországot. Liszt-rapszódiaikkal, kuruc tárogatószóval, a lőcsei városháza szélkakasainak csikorgásával, podolini meleg falakkal, nyírségi akácok szőkecséjével, a Balaton zöld vizével, ahová Pestről konflison ment, mert csak Balatonfüreden készítették a magyar század igazi borjúpörköltjét. Nőkről írt, hazáját érzékeltette, eseményei ezért nincsenek is. Egy őszi lomb jobban érdekelte, mint tíz történet. A szerelmi kalandról az ország kalandja jutott eszébe, múlhatatlan szépség és hangulat, tavaszi permeteg, andalító borok. Alighanem ígéretet tett egykor, hogy soha nem hagyja el ezt az országot, melyről mindent tudott, a pécsi kesztyűsök nevét, a kolozsvári kofákat, a pozsonyi bortermelőket, s a körmöcbányai patikust. Csak ez a múlt izgatta. Szindbád alakoskodás, kalandjai egy megigazulás története a hazáért.